

Na kraju prvoga i drugoga sveska nalaze se prikazi i osvrti na novija izdanja te izvješća sa znanstvenih skupova, koji su prema tematskom interesu relevantni znanstvenoj i široj stručnoj javnosti zainteresiranoj za istraživanje riječke prošlosti.

Ana Anić Opašić

Gruvanje topova na Soči čuje se u Pazinu, autorica izložbe i teksta kataloga Marija Ivetić, Pazin: Muzej grada Pazina, 2014., 64 str.

Stotu obljetnicu izbijanja Prvoga svjetskog rata Muzej grada Pazina obilježio je 2014. prigodnom i prikladnom izložbom te publiciranjem pripadajućega joj kataloga. Pred autoricom izložbe našao se prilično zahtjevan zadatak jer, kako sama navodi, pazinski Muzej „u svojim zbirka nema reprezentativan broj predmeta izravno ili neizravno povezanih s razdobljima uoči, za vrijeme i neposredno nakon rata“ (4). Nije se, stoga, upuštala u pothvat nalik onom Markusa Leidecka koji je, za potrebe kataloga srodne izložbe pazinskoga Arhiva *Markgrofovija Istra u Velikom ratu*, sastavio neku vrst omanjega priručnika za buduće istraživače, već je uložila zamjetan trud kako bi od razbacanih raspoloživih podataka i razmjerno oskudne količine muzealija sklopila što povezaniji prikaz života gradića i njegovih stanovnika u doba ratnih nevolja. Tekstualni dio kataloga zbog toga u najvećoj mjeri čine navodi iz onodobnoga tiska te objavljenih ili neobjavljenih sjećanja. Konkretnije, kao oslonac su poslužila poznata djela Mate Balote, Tugomila Ujčića (iz *Hoda pokoljenja nad ponorom Pazinčice* preuzet je citat kojim je naslovljena izložba) i Nerine Feresini, ali i rukopisi poput *Djačke Korespondencije* Ante Flega, *Biografije* Vjekoslava Stranića i *Ratnoga dnevnika 1915. – 1918.* Petra Putinje. Zapisi potonje trojice, stilski nedotjerani i tematski neujednačeni, neospornom su vrijednošću publikacije, prvenstveno stoga što na neposredan način povezuju sudbinu pojedinaca s dramatičnim promjenama širega društvenog okvira. Izložba i katalog, koliko je to moguće, slijede kronološki tijek zbivanja.

Katalog otvaraju sažeti uvodni tekst (3) posvećen kontekstu te poglavlje naslovljeno poput čitave publikacije (4–9), u kojem je autorica razložila sastavnice od kojih je oblikovana izložba. Uvodni dio zaokružuju preslice

dvaju zemljovida: povijesnoga razvoja Habsburške Monarhije i rasprostranjenosti pojedinih jezika njezina stanovništva. Iduće su cjeline u potpunosti sastavljene od popisa i prikaza izložaka s izložbe te popratnih navoda iz dostupnih tekstualnih izvora. „Pazin uoči Velikog rata / Dualizam društvenog miljea“ (10-23) predložen je tako kroz dvadesetak razglednica i veći broj fotografija na kojima se razabiru raznoliki elementi svakodnevice istarskoga gradića, a postojanje je podvojenosti potkrijepljeno dvama navodima iz Balotine *Stare pazinske gimnazije*. Posljednju stranicu cjeline zauzeo je kartografski prikaz austro-ugarskih vojnoteritorijalnih oblasti.

Naslov „Pazinjani u Velikom ratu / Fotografije za sjećanje“ (24-33) ne treba dodatno pojašnjavati. Mladi ili sredovječni, kod kuće ili u blizini bojišta, prikazani na pojedinačnim ili grupnim fotografijama, ozbiljni soldati, lica počesto urešena njegovanim brkom – popunjavaju nekoliko stranica kataloga. Unutar ove cjeline, kao svjedok je prvi put iskorišten i Petar Putinja, a dva opsežnija navoda iz njegova ratnoga dnevnika sirovo su, nepretrano svjedočanstvo pojedinca prisiljenoga da udaljene dijelove Monarhije upozna na najteži način – u ratnoj opremi. Autorica se potrudila trima zemljovidima prikazati Putinjin ratni put. „Pazinjani u Velikom ratu / Ideali i putovi stradanja“ (34-37) posvećeni su iskustvu zarobljenštva i s njim povezanim nedaćama koje su se za pojedince protegnule i na godine građanskoga rata u Rusiji te je veći dio prenesenih fotografija snimljen 1919. ili 1920. godine. Logičan nastavak predstavljaju „Pazinjani u Velikom ratu / Povratak iz zarobljenštva“ (38-39). Raznolike sastavnice vojnoga života prikazane su i eksponatima koji nisu u većoj mjeri povezani s pojedinačnim sudbinama, ali bez kojih bi izložba o ratu bila teško zamisliva. Konkretnije, riječ je o hladnom i vatrenom oružju, vojnoj opremi i odlikovanjima (40-45).

Publikaciju zaključuje „Život u sjeni Velikog rata“ (46-63), odnosno svakodnevnica onoga stanovništva koje nije bilo izravno angažirano u ratnim potrebama, ali je itekako osjećalo teške posljedice. Dugačak red pred trafikom u središtu grada, mališani različitoga uzrasta okupljeni oko nekolicine motoriziranih vojnika, profesori hrvatske gimnazije u trenucima opuštanja, poneki i u odorama, odlazak djece u sjevernu Hrvatsku, car Karlo u posjetu Pazinu za ranoga proljeća 1918., dopisnice s bojišta ili iz zarobljenštva... Raznorodni fragmenti običnih života prikazani su jednako raznorodno, uz dodatak prikladnih navoda iz uspomena sudionika. Posljednja dva citata, jedan iz pera Tugomila Ujčića, a drugi Nerine Feresini, ukazuju kako, oče-

kivano, pazinski Hrvati i Talijani na poratne dane nisu gledali jednako, a zajednička im je bila tek averzija spram netom propale Monarhije.

Osloncem na sudbine pojedinaca, izložba i popratna publikacija korisnim su prinosom poznavanju društvenih odnosa u Istri tijekom posljednjih godina austro-ugarske uprave, kao i iskustva pojedinaca zahvaćenih ratnim zbivanjima, neovisno o tome je li riječ o mobiliziranim muškarcima ili njihovim obiteljima, osuđenima na sveprisutnu oskudicu i strepnju nad vijestima s bojišta.

Mihovil Dabo

Markus Leideck, *Markgrofovija Istra u Velikom ratu*,

Posebna izdanja, sv. 30, Pazin: Državni arhiv u Pazinu / Rijeka: Državni arhiv u Rijeci, 2014., 56 str.

Stota obljetnica izbijanja Prvoga svjetskog rata prouzročila je iznimnu živost u međunarodnim okvirima: izdavačku, izložbenu, komemoracijsku... Sukob što je desetljećima, u pogledu istraživačkoga interesa, bio u sjeni mlađega parnjaka, privukao je zamjetan interes struke, ali i javnosti. Medijska pozornost što su je zadobile donedavno zanemarene teme s početka XX. stoljeća ponukala je, možemo nagadati, hrvatski povjesničarski ceh, kao i one s njim povezane, na preispitivanje dosadašnjih saznanja o širokom spektru istraživačkih pitanja potaknutih Velikim ratom. Utemeljenu ocjenu rezultata, naravno, bit će moguće donijeti tek nakon posljednjega plotuna, odnosno nakon što se tijekom 2018. obljetničarska aktivnost neizbježno usmjeri spram stogodišnjice stvaranja prve države Južnih Slavena, ali već je sad moguće ukazati na očekivane domašaje: istraživanje prošlosti, neovisno o metodologiji, donosi rezultate jedino ako je iscrpno i temeljito provedeno, a primamljivi naslovi novih publikacija ili prigodnih manifestacija zaklonit će tek privremeno izostanak kvalitetno osmišljene pripreme. Potonje je tim očitije što je okvir jasnije određen, a istarski primjer potvrđuje napisano: što je za istarsko društvo značio Prvi svjetski rat, bit će moguće u većoj mjeri spoznati tek jačanjem utjecaja socijalne problematike na zavičajnu historiografiju kojom još dominiraju tradicionalno shvaćene nacionalnoproporodne teme. Trenutni stupanj istraženosti dovodi do jedino mogućega ishoda: